

Külső kemencék Szer Árpád-kori településén

VÁLYI KATALIN

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Az elmúlt kilenc év során a szeri monostor gazdasági épületeinek és udvarának területén a kora Árpád-kori település számos objektumát tártuk fel.¹ A földbemélyített lakóházak, gazdasági épületek, terménytároló vermek, hulladékgyűjtők és különböző rendeltetésű árokrendszerek mellett számos ún. szabadban lévő (tehát lakóházhoz közvetlenül nem kapcsolódó), vagy néprajzi elnevezéssel élve külső kemence is napvilágra került. Mivel ezek jelentős része építőanyagát és formáját tekintve is eltérést mutat az eddig ismert, általánosan elterjedt hasonló korú külső kemencéktől, indokoltnak tartjuk a település teljes feltárásának és feldolgozásának befejezése előtt ismertetésüket illetve részletesebb vizsgálatukat.

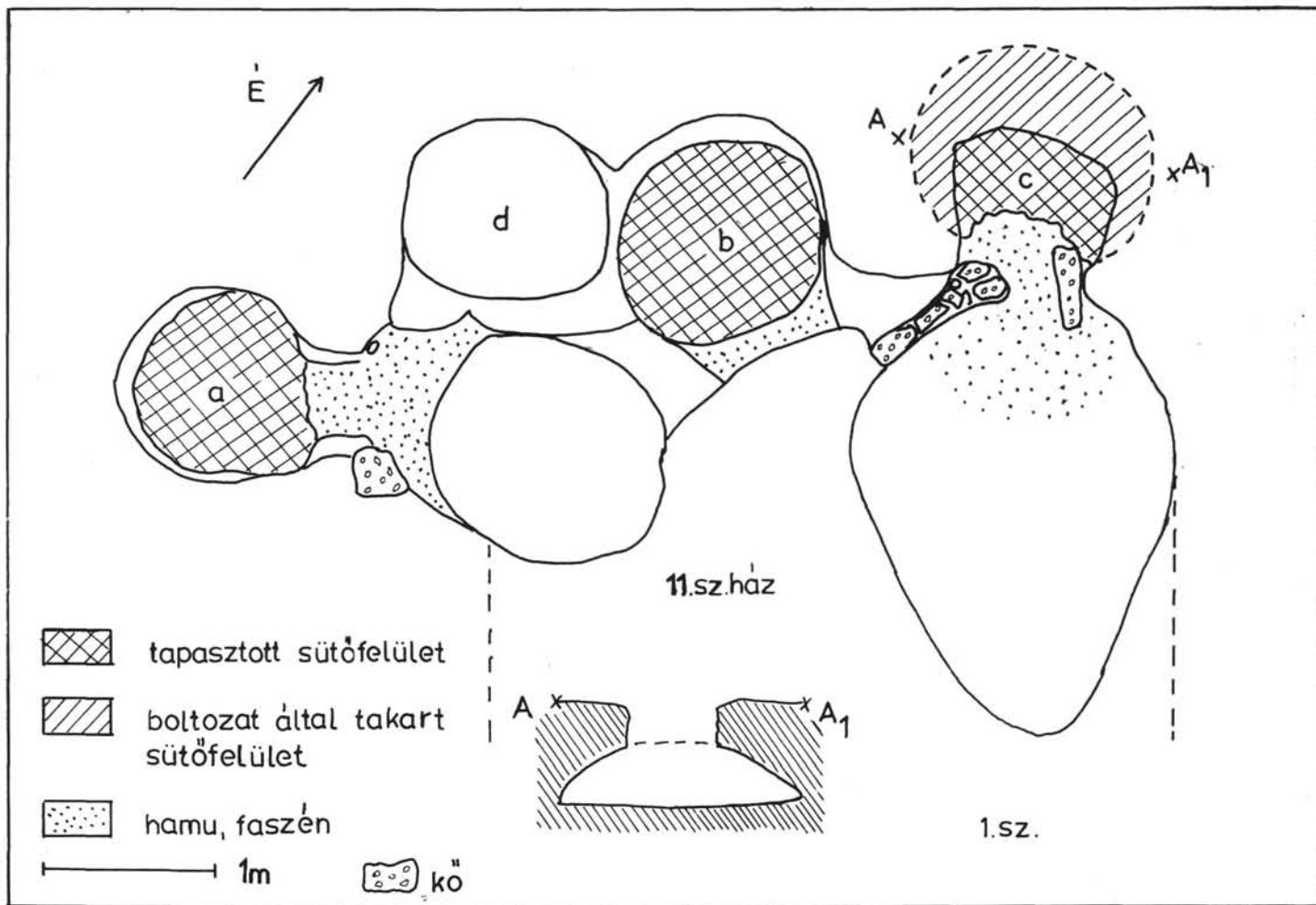
A kemencék *első csoportját* az Árpád-kori falvakból jól ismert egyszerű, *földbe-vájt kemencék* alkotják.

Egy elhagyott, földbemélyített lakóház oldalfalába egymás után három ilyen kemencét is vájtak, melyek szinte tökéletesen azonos méretben és módon készültek (1. tábla 1. sz. kemence csoport). Agyaggal vastagon letapasztott sütőfelületük erősen átégett. Boltozatuk ezzel szemben nem volt kitapasztva, s a vörösre átégett homokos földboltozat ezért nem is lehetett tartós, könnyen beomolhatott. Belső magasságuk mindössze 40–45 cm volt. Jellemző rájuk még a szűk szájnnyílás, melyet az „a” és a „c” kemence esetében a két oldalán kővel is megerősítettek. Használatuk sorrendje: „a” — „b” — „c”. Méreteik: „a” = 115 × 120 cm, „b” = 120 × 120 cm, „c” = 140 × 125 cm. Az „a” és „b” kemence közötti „d” jelzésű gödröt formája és mérete szerint szintén kemencekészítés céljából ásták, de építését nem fejezhatték be, mert a boltozata még elkészülése előtt beszakadt. A legkorábbi, tehát „a” jelzésű kemence használata archeomágneses korhatározás alapján kb. 1110-re tehető.²

A fentiekhez sok mindenben hasonló a 2. sz. kemence is (2. tábla 2.) Eltérést a sütőfelület kialakítása mutat, melynek erősen átégett agyagtapasztása alá állatcsontokat helyeztek el egy rétegben (2. kép). Szájnyílásáról sajnos nincs semmi információ, ugyanis egy erre haladó árokkal a szájnnyílás- és az előtér találkozását később elpusztították. A kemence használata azonban már korábban, az ároktól függetlenül megszűnhetett. Erre utal tapasztás nélküli, gyengén átégett, beszakadt földboltozata. Az előtér teknő alakú, befedésének nyomát nem találtuk. Méretei: a sütőfelület átm.

¹ VÁLYI KATALIN 1986, 224–235.

² Az archeomágneses korhatározásért Márton Péternek tartozom köszönettel. A feldolgozásában szereplő Ópusztaszer 2. sz. kemence azonos jelen dolgozatunk 1/a sz. kemencéjével, az Ópusztaszer 1. sz. kemence pedig a 2. sz. kemencénkkel egyezik meg.



1. tábla. Az 1. sz. kemencecsoport alaprajza

kb. 130×140 cm, az előtér hossza: 240 cm, szélessége: 120 cm. Használata arheomágneses korhatározás alapján 1050 tájára tehető.

Külső kemencéink építőanyag szerinti *második csoportját a kőből épült kemencék alkotják.*

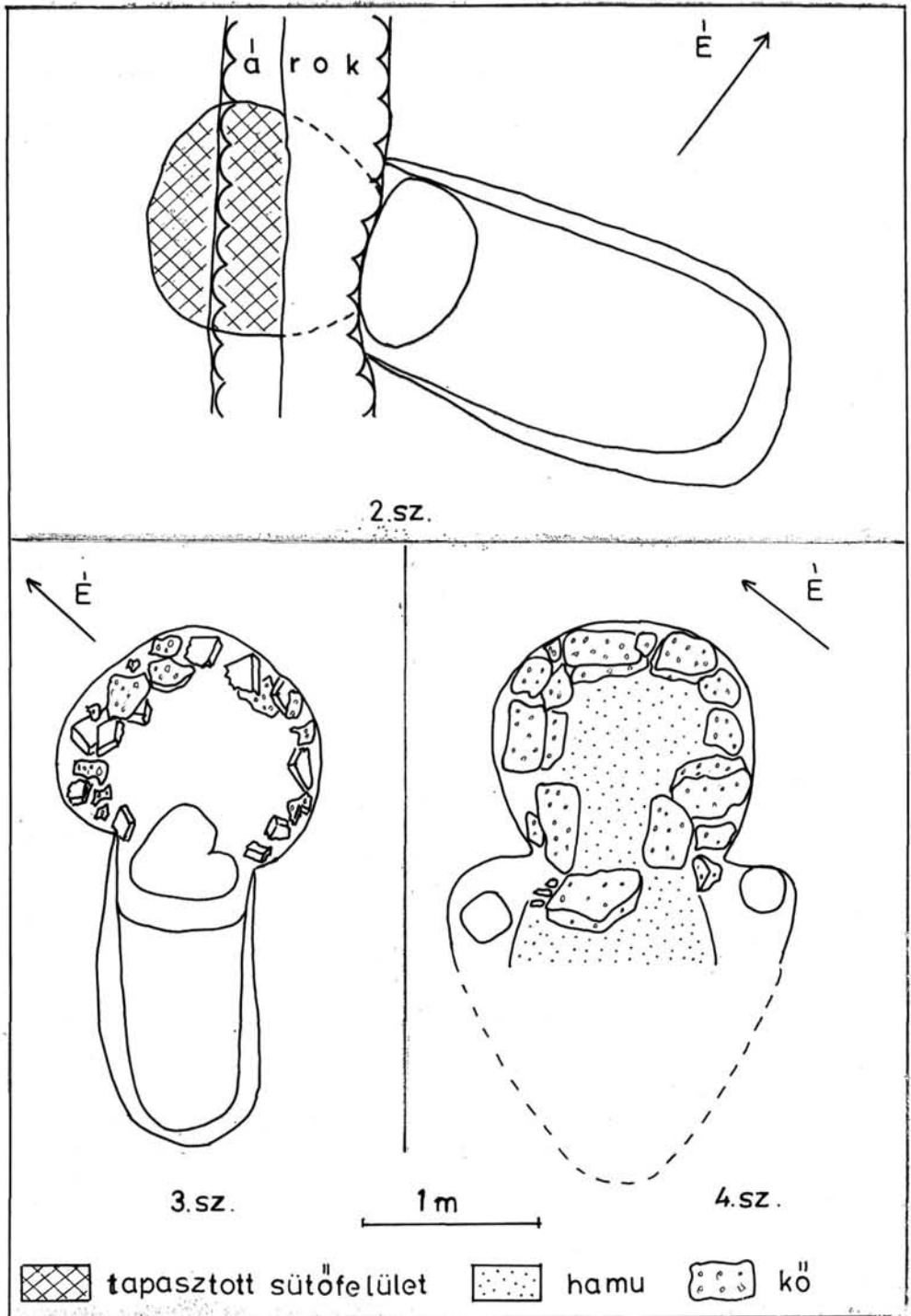
A 4. sz. kemencét egy szabályos kör alakú gödörbe nagy terméskövekből építették, kötőanyag felhasználása nélkül, oly módon, hogy a nagy kövek közötti réseket kisebb kötőrédekkel töltötték ki (2. tábla 4, 3. kép) A boltozatot ezután kívülről valószínűen földdel boríthatták be. A szűk szájnylás előtt lévő nagyobb kő eredetileg a szájnylás eltorlaszolását szolgálhatta. Tapasztott sütőfelülete nem volt, alját csak az elegyengetett és kissé ledöngölt, hamus-faszenes föld jelezte. Ezzel szemben a beszakadt boltozat kövei erős égésnyomokat őriztek meg. Előterének nagy részét az 1970-es években egy kutatóárokka elpusztították ugyan, de szerencsénkre megmaradt a szájnylás két oldalán lévő egy-egy oszlophely, ami az előtér fedésének egyértelmű bizonyítéka. Méretei: a kemence gödrének átm.=150×140 cm, az előtér sz.=200 cm, hossza ismeretlen. A kemence használatát a betöltésében talált leletek alapján a XI—XII. századra tehetjük (6. tábla 3.).

Hasonló módon épülhetett az 5. sz. kemence is (3. tábla 5. sz. 4. kép), melynek gödrét az elhagyott és már betemetődött 14. sz. objektum szélébe vágták bele. A kötőanyag felhasználása nélkül, kisebb-nagyobb kövekből készített kemence és a gödör fala közötti rést a szájnylás vonalában egy-egy élére állított téglatöredékkel töltötték ki, a beszakadt boltozat kötőrédekai között pedig nagyobb kavicsokat is találtunk. Alja nem volt letapasztva, bontása közben rendkívül vastag (kb. 15—20 cm-es) hamuréteget figyelhettünk meg rajta. Az előtér fedésére utaló nyomot nem találtunk. Méretei: átm.=120×130 cm, az előtér Sz.=120 cm (a szájnylásnál), H.=125 cm. Leletanyag a kemencéből nem került elő, így korát csak stratigráfiai helyzete alapján állapíthatjuk meg. Pusztulását a felette áthaladó kelet—nyugati irányú kolostorkerítés falának alapozási árka okozta, aminek építését legkésőbb a XII. század közepére tehetjük. Így a kemence használata a XI. század második felében ill. a XII. század első felében határozható meg, s ezt a kemencét korban megelőző 14. sz. objektum leletanyaga is alátámasztja.

Formailag a második csoportba tartozik a 3. sz. kemencénk is, amely azonban építőanyagát tekintve átmenetet jelent a második és harmadik csoport között (2. tábla 3. sz., 3. kép). Ez a kemence egy kör alakú gödörből és egy hosszúkas, teknő alakú előtérből állt. A gödörben rengeteg kisebb-nagyobb kő- és téglatöredék feküdt, (a gödör fala mentén sűrűbben, mint középen), de mind másodlagos helyzetben, in situ nagyobb követ vagy téglát nem találtunk. A maradványok arra utalnak, hogy ez a kemence talán kő és téglá vegyes felhasználásával készülhetett, de a felhasználható építőanyagot később, használata megszűnése után kibányászhatták belőle. Így maradhatott csak az apróbb (esetleg a boltozat hézagainak kitöltésére használt) kő- és téglatöredék a gödörben. Alját, mely nem volt letapasztva, csak a kissé ledöngölt föld jelezte. Zavaró körülmény, hogy a tűztéren szinte semmi égésnyomot nem észleltünk, viszont a betöltésben több helyen égett, faszenes földet figyelhettünk meg. Előtere a szájnylás irányában enyhén lejtős, fedésére utaló nyomot nem találtunk. Méretei: a gödör átm.=150×130 cm, az előtér H.=170 cm, Sz.=80—90 cm. Leletanyaga a XIII. századra utaló cserepekből állott (6. tábla 1—2).

Külső kemencéink *harmadik csoportját a téglából épített kemencék jelentik.*

A 7. sz. kemence (3. tábla 7. sz.) tűztere a korabeli járószint alatt kb. 60 cm-el lehetett — tehát ez a kemence is legalább félig földbe volt mélyítve. Téglalap alakú, oldalfalai (és feltehetően a boltozata is) téglából készültek, sárga agyagot használtak hozzá kötőanyagként. Szájnyílásánál nem szűkült össze, s itt mindkét oldalon



2. tábla. A 2. sz., 3. sz. és a 4. sz. kemence alaprajza

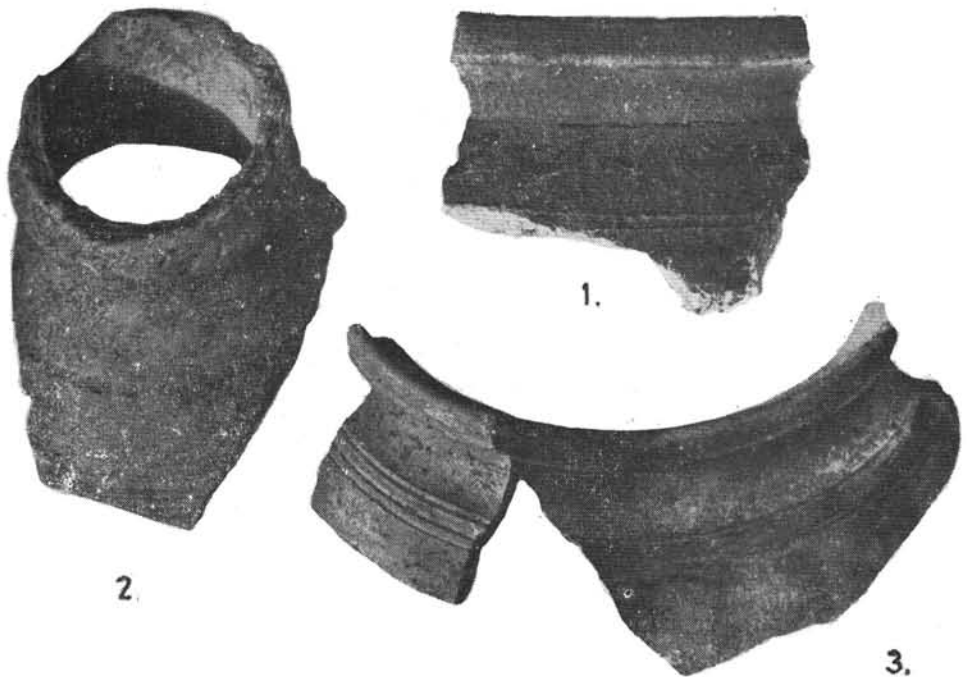
egy-egy nagyobb kővel erősítették meg. Tapasztás nélküli fűtőterét ovális mélyedés alkotta, amelyen igen vastag hamuréteg volt megfigyelhető. Fedett előterére utal a szájnylás előtt kb. 1/2 m-rel kibontott két oszlophely. Méretei: a kemence H. = 125 cm, Sz. = 105 cm, az előtér H. = 80 cm az oszlophelyekig. Pusztulását a feltehetően a XII. század közepén följé épített kolostorépület okozta, aminek egyik fala pont a kemence fölött haladt. Használata így a XII. század közepe elé helyezhető, de építésének idejét a kemencéből előkerült pár db cserép (6. tábla 4—5.) alapján sem tudjuk pontosabban meghatározni.

Méretében, formájában, tájolásában és építésmódjában is megegyezik az előbbivel a 8. sz. földbemélyített *téglakemencénk*, (3. tábla 8. sz., 6—7—8. kép) ami egyben a 9. éve tartó feltárás során legépebben előkerült kemence. Téglalap alakú, sárga agyagba rakott téglából épült, melyeken másodlagos felhasználásra utaló nyomok nem voltak. Boltozatában az élére állított téglák közé nagyobb kavicsokat helyeztek el. Sütőfelülete egy sor téglára gondosan tapasztott agyagrétegből állt, s csak kevésbé volt átégve. Boltozata és oldalfalai ezzel szemben erős égésnyomokat őriztek meg. Lejtős előterének oldalfalait is kiteglázták, melyekben a szájnylástól kb. 1/2 m-re egy-egy oszlop helye volt látható az előtér fedésének bizonyítékaként. A kemence szájnylása rendkívül magas volt (70 cm), csaknem azonos a boltozat magasságával. Stratigráfiai helyzete hasonló az előző (7. sz.) kemencééhez: oldalfalának és boltozatának az észak-keleti széle ugyanannak a kolostorfalnak az alapozási árka miatt sérült meg (3 egymáson vízszintesen fekvő téglasor hiányzott erről az oldalról). Használata ezért ugyancsak a XII. század közepe előtti időre tehető. Megjegyzendő még, hogy az előtere egy kora középkori árok fölé épült, tehát semmiképpen sem a legkorábbi településobjektumok csoportjába tartozik ez a kemence. Méretei: 170×120 cm, az előtér H. = 200 cm, Sz. = 110 cm.

Csak részben lehetett földbe mélyítve a 9/a sz. *tégla-* és a szorosan melléje épített 9/b *jelzésű kőkemencénk* (4. tábla 9/a—b, 9. kép). A téglakemence az előzőekkel azonos formájú és méretű, de tájolása ellentétes. Oldalait vízszintesen egymásra fektetett és sárga agyaggal kötött téglasorok alkották, a gödör széléig megmaradt hézagot pedig élére állított téglákkal töltötték ki. Boltozatának megépítéséhez kavicsokat is felhasználtak. Jól tapasztott sütőfelülete erősen átégett, a téglákon másodlagos felhasználás nyoma nem volt. Méretei: H. = 160 cm (nem teljes!), Sz. = 110 cm. A közvetlenül mellé épített kőkemence kötőanyaga szintén sárga agyag volt, beomlott boltozatában kőtöredékeken kívül tégladarabokat és kavicsokat is találtunk. Agyaggal letapasztott tüzelőtere nem volt erősen átégve, s rajta vékony hamuréteg volt megfigyelhető. Érdekes, hogy míg a téglakemencének a szokásos módon a rövidebbik oldalán, addig a kőkemencének a hosszabbik oldalán lehetett a szájnylása, amit azonban egy arra haladó későbbi kerítésfal (?) alapozási árkaival elpusztítottak. A kőkemence méretei: 175×100 cm (ez utóbbi nem teljes). Előterük feltárására még nem kerülhetett sor, mivel az eddigi szelvények területén kívül esik. Jól korhatározható leletanyagot nem találtunk a kemencékben, ezért csak közvetett módon, a legközelebbi párhuzamok alapján határozhatjuk meg használatuk idejét. Az 1970-es években a kolostor belső udvarának feltárása során a 9/a—b kemencéinkkel szinte teljesen azonos módon épült kő- és téglakemencepár került elő, melyek a kolostort megelőző időből származnak, s a kora Árpád-kori település emlékanyagához sorolja őket az ásató.³ Ez alapján, valamint a 7. sz. és 8. sz. kemencéinkkel való hasonlóságok alapján a téglakemencénk használatát is a XI. század második felére ill. a XII. század első felére tehetjük.

³ TROGMAYER OTTÓ—ZOMBORI ISTVÁN 1980. 22—23.

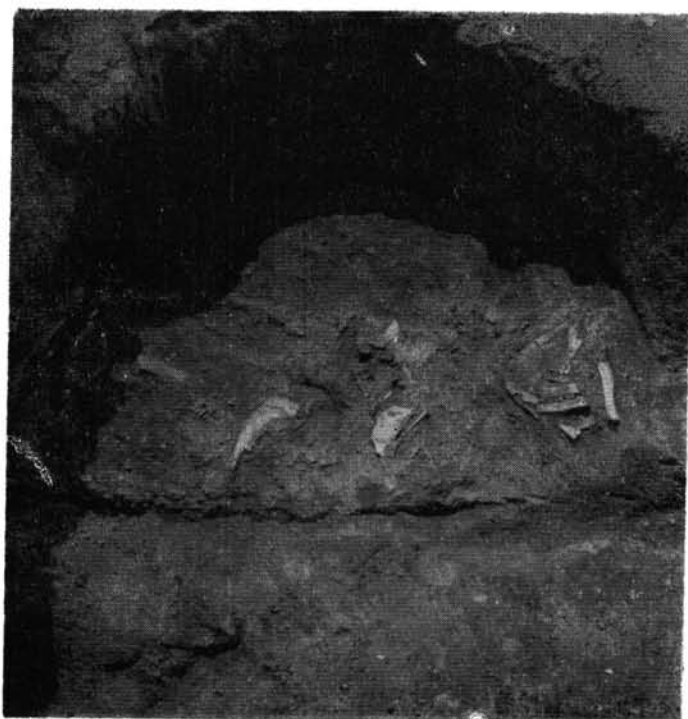
Az eddig tárgyalt valamennyi kemencének közös vonása, hogy teljesen, vagy legalább félig földbe voltak mélyítve, s hogy használatuk egyértelműen a település lakóihoz köthető. Végül a teljesség kedvéért, a téglából épített külső kemencéink két olyan példáját is bemutatjuk, melyek nem mélyedtek a földbe, s a korai faluhoz való tartozásuk is kérdéses. A 6. sz. *téglakemence* (3. tábla 6. sz., 5. kép) szabálytalan téglalap alakú, összeszűkülő szájnnyílása két oldalán valamint a hátsó két sarkán alul is egy-egy nagyobb kővel volt megerősítve. Sütőfelületét nem tapasztották le agyaggal, viszont vastag hamuréteg fedte. A valószínűen másodlagosan felhasznált téglákból habarcs kötőanyaggal épült kemence betöltésében egy oszloptöredék is volt, pár db. pontosabban nehezen korhatározható Árpád-kori cserép mellett. Méretei: 145×125 cm. A 10. sz. *kemence* (4. tábla 10. sz., 10. kép) az egyetlen, amelyik nem a feltárás területén, hanem attól mintegy 100 m-re délre, vízvezeték-fektetés közben került elő. Északi és nyugati fala sárga agyagba rakott, másodlagosan felhasznált téglákból épült, a keleti oldalfal kialakításához és a szájnnyílás megerősítéséhez pedig nagyobb köveket is felhasználtak. Mérete az összes eddigi kemencénél nagyobb (220×220 cm),



1. kép. 1=4. sz. kemence, 2, 3=10. sz. kemence

s formája is egyedülálló: szinte pontosan négyzet alakú. Alját nem tapasztották le agyaggal, de több cm vastag hamu fedte, akárcsak legyező alakú előterét, melynek fedésére utaló nyomot nem találtunk. Leletanyaga alapján (6. tábla 6—8.) használatát a XI. századra kell tennünk. Nem tudjuk azonban, hogy a közelében vannak-e korabeli lakóházak? Ezek ismeretének hiányában a kemence használatát nem köthetjük egyértelműen és kizárólagosan a kora középkori falu lakóihoz. Az előzőekhez viszonyítva a 10. sz. kemence több olyan sajátos vonást is mutat (így pl. a szokatlanul nagy mérete, a többtől teljesen eltérő négyzetes formája, az a tény, hogy nincs

földbe mélyítve), melyek felvetik azt a lehetőséget, hogy esetleg a legkorábbi kolostor szerzetesei is használhatták. Ez nem lenne meglepő, ha meggondoljuk, hogy a kolostorok egyre differenciálódó funkciói (mint ezt számos nyugati területről ismert példa is bizonyítja) gyakran különálló épületekben kaptak helyet — így nem ritka a kolostor zárt épülettömbjétől távolabb elhelyezett konyha — vagy sütőház sem⁴. A szeri monostor esetében is számolhatunk ezzel a lehetőséggel, bár a kérdés végleges eldöntése csak a feltárás befejeződése után várható.

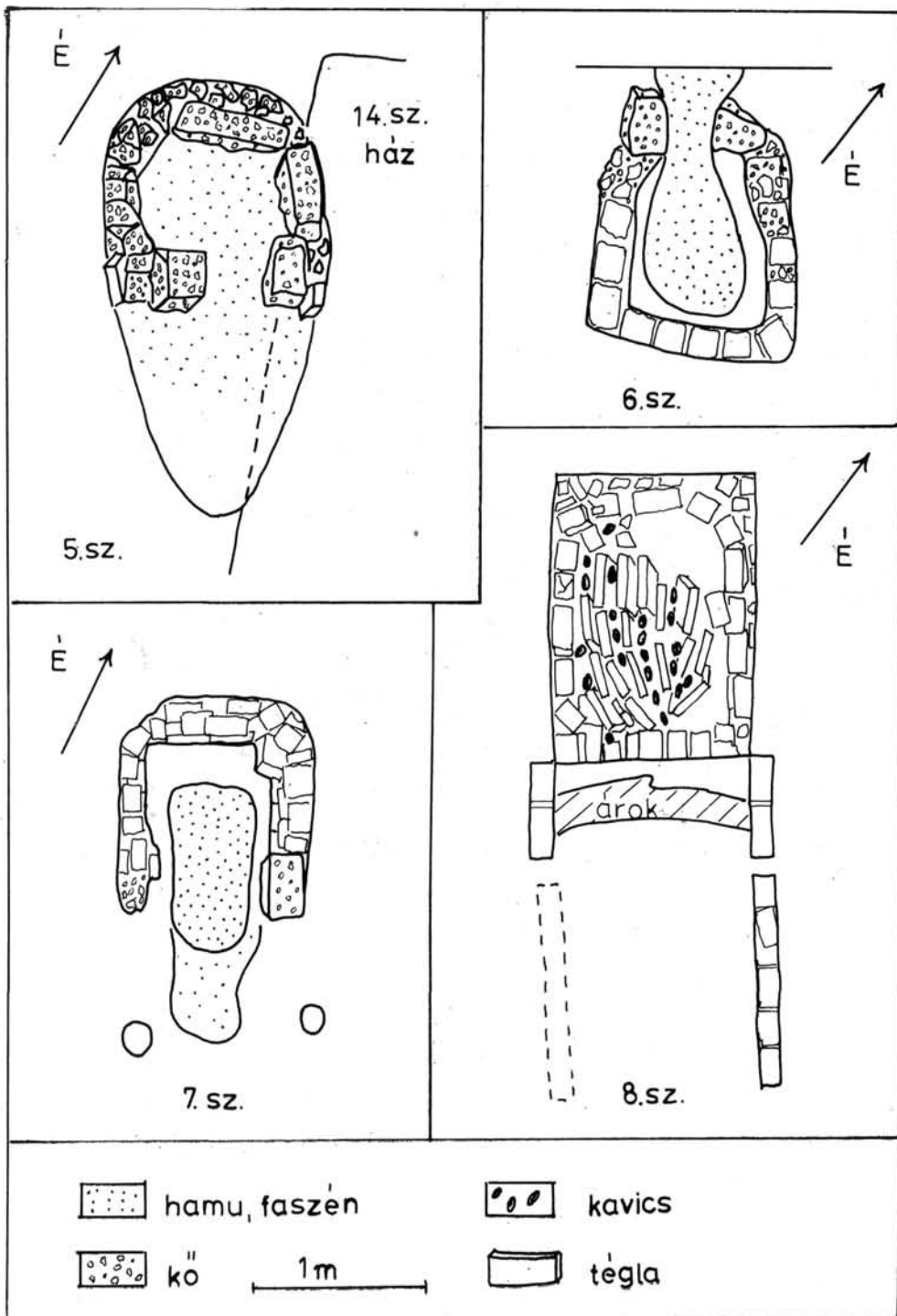


2. kép. A 2. sz. kemence sütőfelülete az agyagtapasztás felszedése után

Építőanyag és kronológia

Az ismertetett külső kemencék többségét (az utolsó kettő kivételével) egyértelműen a XI—XII. századi falu életéhez köthetjük. Így az a szokatlan kép bontakozik ki előttünk, hogy e másfél száz év alatt (a XII. század közepén ugyanis a kolostor-építkezések miatt e területen a település folyamatossága megszakadt) részben párhuzamosan működhettek egymás mellett az egyszerű-földbevájt, a kőből és a téglából épített külső kemencék. Ezt a megállapítást támasztja alá az a tény is, hogy a velük egykorú földbemélyített lakóházak tüzelőberendezései ugyanezt a képet tükrözik. A főleg az Alföldön e korban általánosnak (szinte kizárólagosnak) mondható, földfalba vájt kemencén kívül láthatunk csak kőből épített (pl. 5. sz. ház), másodlagosan

⁴ ZÁDOR MIHÁLY 1978. 262.



3. tábla. Az 5. sz., 6. sz., 7. sz. és a 8. sz. kemence alaprajza

felhasznált téglákból sárga agyagba épített (8. sz. ház) ill. kő- és téгла együttes felhasználásával készített (2. sz. ház) kemencét is.⁵

A különböző építőanyagok kombinált felhasználására jó példát mutat a kőkemence gödrében „tömítésként” felhasznált 2 téglatöredék (5. sz. kemence), ill. a téglakemencék közül három esetben (6., 7. és 10. sz. kemence) a szájnnyílás megerősítése nagyobb kővel, de legjobb bizonyíték a két alkalommal is előforduló, szorosan egymás mellé épített téгла- és kőkemence együttes létezése.

Ha megvizsgáljuk a Kárpát-medencében feltárt földbemélyített házakban és szabadban lévő kemencéket építőanyaguk szempontjából, azt látjuk, hogy a kőből épült kemencék használata általában a X—XI. századra jellemző⁶. Ugyanakkor a kutatók



3. kép. A 3. sz. és a 4. sz. kemence

azt is hangsúlyozzák, hogy a kemencék építőanyaga a környezet adottságaitól is nagymértékben függött, s annak sem kor-, sem etnikumjelző szerepe nincs⁷. Ebből a szempontból azonban fontos megemlíteni, hogy olyan településeken is, ahol az agyagkemencék használata szinte teljesen kizárólagosnak mondható, fel-felbukkan egy-egy kőkemencés ház is (pl. Dobozon⁸ vagy Tiszalök-Rázomon⁹). Ez utóbbi két lelőhelyen a kőkemence megjelenése a környezeti adottságoknak és a helyi építkezési

⁵ VÁLYI KATALIN 1986. 5. kép (5. sz. ház), 2. kép (2. sz. ház), a 8. sz. téglakemencés ház még publikálatlan.

⁶ FODOR ISTVÁN 1977. 288, 1983. 102.

⁷ FODOR ISTVÁN 1983. 103.

⁸ KOVALOVSKZI JÚLIA 1974. 71.

⁹ MÉRI ISTVÁN 1952. 58—59.

szokásoknak is ellentmondani látszik, s azt a gondolatot sugallja, hogy a ház tulajdonosa „kőkemencés építkezési hagyománnyal” rendelkező településről érkezhetett. Hogy a környezeti adottságok mellett (vagy akár azokkal szemben) a kemencék építőanyaga esetleg mégis bizonyos építési hagyományok makacs őrzője is lehetett, arra bizonyíték a dunaújvárosi feltárás¹⁰, ahol a VII. századi avar településen kizárólag a kőből épített kemencék használata a jellemző, (még hozzá másodlagosan felhasznált római hulladékkő és nem ritkán téglák felhasználásával készültek ezek), ugyanakkor a mintegy 500 évvel későbbi, zömmel XII—XIII. századi falu lakói ugyanabban a környezetben nem éltek a lehetőséggel és házon belül- és kívül egyaránt kizárólag agyagkemencéket építettek.



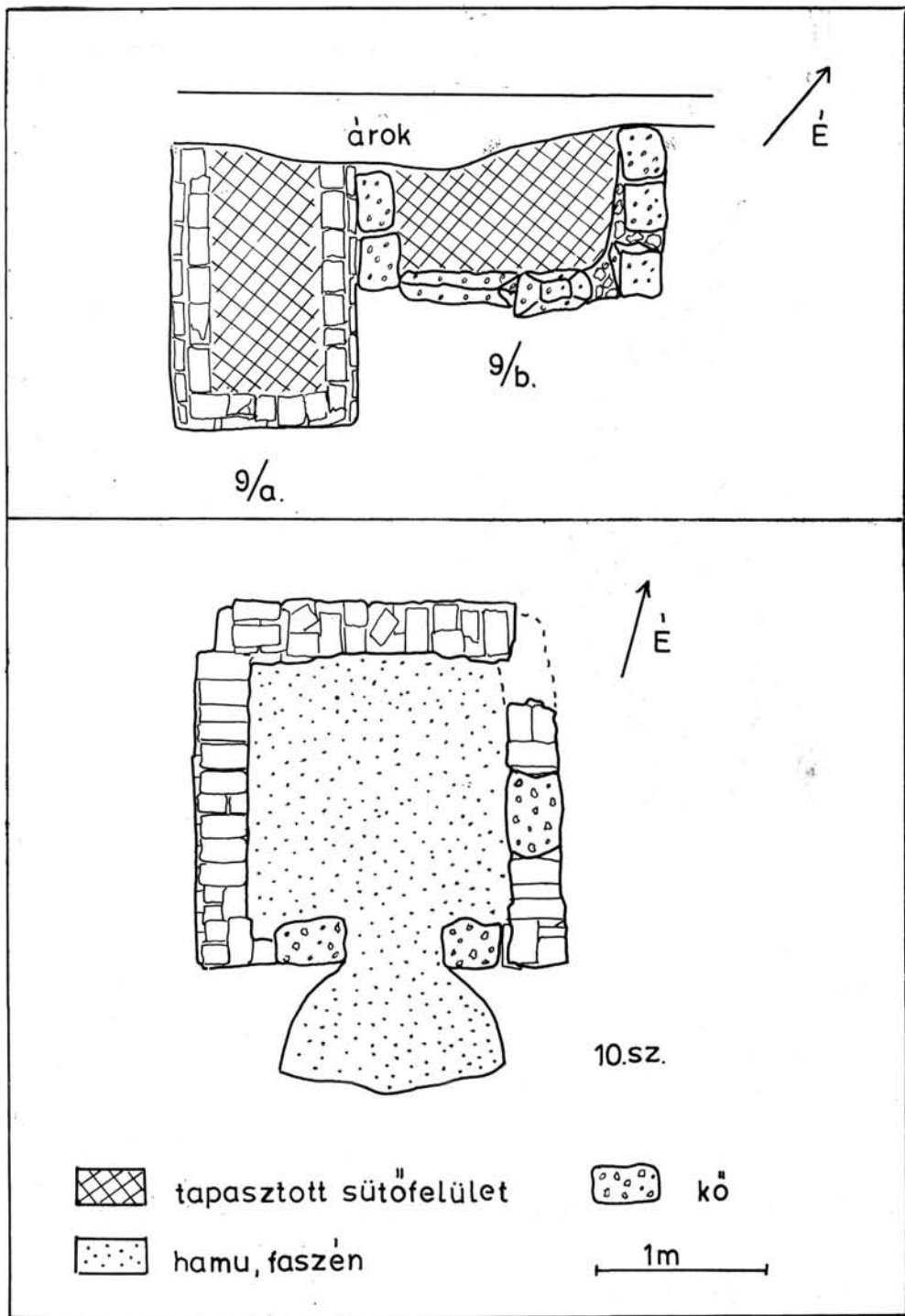
4. kép. Az 5. sz. kemence

Ha a szeri település belső kronológiáját megnézzük ebből a szempontból, azt látjuk, hogy a kőkemencés házak itt is a település korai időszakába tartoznak, használatuk a XI. század első felére tehető (de nem zárható ki végső soron, hogy a X. századra is visszanyúlik!), s ugyanez áll a 4. sz. külső kemencére is. De ugyanerre az időre tehető több egyszerű, földbevéjt kemencés ház és a 2. sz. állatcsontos-tapasztású külső kemence használata is. A kemencék leírásánál számbavett körülmények alapján úgy tűnik, hogy a XI. század második felétől ill. végétől számíthatjuk a továbbélő, egyszerű földbevéjt (pl. az 1. sz. kemencecsoport) és kőkemencék (így az 5. sz. és a 9/b jelzésű kemencék) mellett a téglából épített kemencék megjelenését.

A téglá építőanyagként való felhasználása egy újabb kérdéskörhöz vezet el bennünket, hiszen a kora középkori népi építészet területéről alig-alig van példa rá. A Tiszalök-rázomi külső kemencék szájnylását két oldalról néha kővel — vagy tégladarabbal erősítették meg¹¹, Székelykeresztúron pedig egy XII. századi földbe-

¹⁰ BÓNA ISTVÁN 1973. 9—92.

¹¹ MÉRI ISTVÁN 1963. 275.



4. tábla. A 9/a—b és a 10. sz. kemence alaprajza

mélyített lakóházban másodlagosan felhasznált téglákból nagyméretű kemencét építettek¹². Ugyanitt egy hasonló korú házban vályogtéglaiból készített kemence maradványait említi a szerző. Kardoskúton a XII—XIII. század fordulóján épült templom anyagával zömmel megegyező méretű, s nem másodlagosan felhasznált téglákból készült, félig földbeásott, téglafalú épület maradványait tárta fel Méri István, melynek használatát a XIII. század első felére teszi¹³.



5. kép. A 6. sz. kemence

A szeri külső téglakemencék egy csoportjánál megállapítható volt, hogy a téglákat nem másodlagosan használták fel (így a 9/a, a 8. sz. és valószínűen a 7. sz. kemencénél), míg a többiekénél (vagyis a 6. sz. és 10. sz. külső kemencék ill. a 8. sz. ház téglakemencéje esetében) habarcsnyomok utaltak arra, hogy egy elbontott téglaeépületből származik a felhasznált építőanyag. Azonban akár elsődleges, akár másodlagos felhasználásról van szó, valószínű, hogy a téglákat eredetileg nem a faluban zajló kemenceépítések céljára készítették. Ebből adódik a kérdés, hogy vajon a templom melyik építési periódusával hozható összefüggésbe a kemencék építőanyaga?

A választ megnehezíti, hogy főleg a korai periódusoknak csak az alapozása maradt meg (felmenő fal csak egy esetben), amely a XI. század végén épült ún. Szent Galleni típusú templomig bezárólag kőből készült¹⁴. Ez utóbbi periódushoz köthető azonban a templomhajó nyugati harmadában álló 2,5 m átmérőjű, kerek, tömör téglak-

¹² BENKŐ ELEK 1984. 31—32.

¹³ MÉRI ISTVÁN 1964. 19—27.

¹⁴ HORVÁTH FERENC 1978. 161—163.

alapozás, ami az ásatók megállapítása szerint keresztelőmedence alapozása lehetett¹⁵. Ez az időpont elfogadhatónak tűnik téglakemencéink építésére vonatkozóan is, bár mint ezt a következőkben láthatjuk, más vonatkozásban számos megoldatlan kérdést is jelent.

A téglakemencékkel kapcsolatban feltétlenül ki kell térnünk az eredet kérdésére is. Szabadban álló téglakemencéinknek Magyarország területén korabeli párhuzamai nem ismertek¹⁶, s ugyanígy kora középkori földházakban sem került elő Székely-keresztúron és Szeren kívül eddig téglából épült kemence. A Kárpát-medencébe érkező magyarság keletről hozott építési hagyományai között pedig minden bizonnyal számolnunk kell a tégláépítkezés ismeretével is¹⁷. A Kazár birodalom területén jó alkalmuk nyílhatott a téglakészítés és felhasználás megfigyelésére, hiszen maga Sarkel vára is téglából épült. Igaz ugyan, írásos forrásból tudjuk, hogy Kazáriában a tégláépítkezés az uralkodó kiváltsága volt¹⁸, de a tégláépítkezési tilalom úgy látszik, csak a házak építésére vonatkozhatott. A sarkeli vár területén feltárt lakóházakban szép számmal található téglakemence azt sugallja, hogy a nagy mennyiségben rendelkezésre álló téglát a lakosság is felhasználhatta — ha ugyan csak kemenceépítés céljára is¹⁹. Ebből a szempontból figyelemre méltó adat lehet az is, hogy a keleti szláv állam központjainak előkelői már a X. században téglából építették palotáikat²⁰. Így elképzelhető, hogy ezen a területen is gyarapíthatták a Kárpát-medence irányába vonuló magyarok korábban szerzett ismereteiket²¹.

Árpád-kori kemencéinket vizsgálva Fodor István meggyőzően bizonyította azok keleti szláv eredetét s a Don vidéki Szaltovói kultúra közvetítő szerepét a szláv háztípus és zárt tüzelőberendezések megismerésében²². A fenti adatok alapján úgy véljük, téglakemencéink eredetét sem indokolt más területen vagy más korban keresni. A honfoglaló magyarság a kő- és agyagkemencék mellett a téglakemence készítésének ismeretét is hozhatta magával keletről, az építőkultúra más elemei mellett.

A hazai téglakemence párhuzamok hiányát elsősorban azzal magyarázzuk, hogy középkori falufeltárásaink zömmel a nagyobb monostoroktól távolabb fekvő terü-

¹⁵ HORVÁTH FERENC 1978. 163., TROGMAYER OTTÓ 1980. 16—17.

¹⁶ A 8. sz. téglakemencénket diákköri dolgozat keretében ismertette BÉRES MÁRIA (BÉRES MÁRIA 1982—83/1), aminek során tett megállapításaival és következtetéseivel kapcsolatban az alábbiakat jegyezzük meg:

1. Véleményünk szerint a boltozatban talált kavicsoknak sem a kemence funkciójának, sem eredetének meghatározásában nem tulajdoníthatunk jelentőséget. Igaz, hogy messziről szállíthatták Szerre, de éppen ezért kizárható, hogy kimondottan e célra hozták volna őket Valószínű, hogy a templomépítkezések során volt rájuk szükség, s a fel nem használt, maradék kavicsot építhették ékeles céljából a 8. sz. kemencén kívül az 5. sz. és a 9. sz. kemencék boltozatába is. A kavicsoknak a településen (és talán a templomépítkezések során is) betöltött szerepével más alkalommal kívánunk foglalkozni.
2. A szerző által legközelebbi analógiaként említett római kemence 10 cm vastag, erősen átégett agyagtapasztása valóban sütőkemencére utal — nem mondható el ez azonban egyértelműen a szeri kemencéről.
3. Különben sem látjuk megalapozottnak a szeri kemence római eredeztetését, ugyanis a külső kemencék folyamatos használata a római kortól a korai középkorig a Kárpát-medence területén nem bizonyítható (FODOR ISTVÁN 1985. 58—59).
4. A kemence stratigráfiai helyzete egyértelmű (lásd az ismertetésnél), a kolostorépületet időben megelőzi, ahhoz semmiképpen sem tartozhat. Nem valószínű, hogy a bencés szerzetesekhez lehetne kötni a kora-középkori faluban zajló ház- és kemenceépítkezéseket.

¹⁷ FODOR ISTVÁN 1983. 106.

¹⁸ PAULER GYULA—SZILÁGYI SÁNDOR (szerk.) 1900. 224.

¹⁹ BELECKIJ, V. D. 1959. 41, 3. j., 66—74.

²⁰ FODOR ISTVÁN 1977. 286.

²¹ BARTHA ANTAL 1984. 536—538.

²² FODOR ISTVÁN 1983. 99—107, 1985. 51—68.



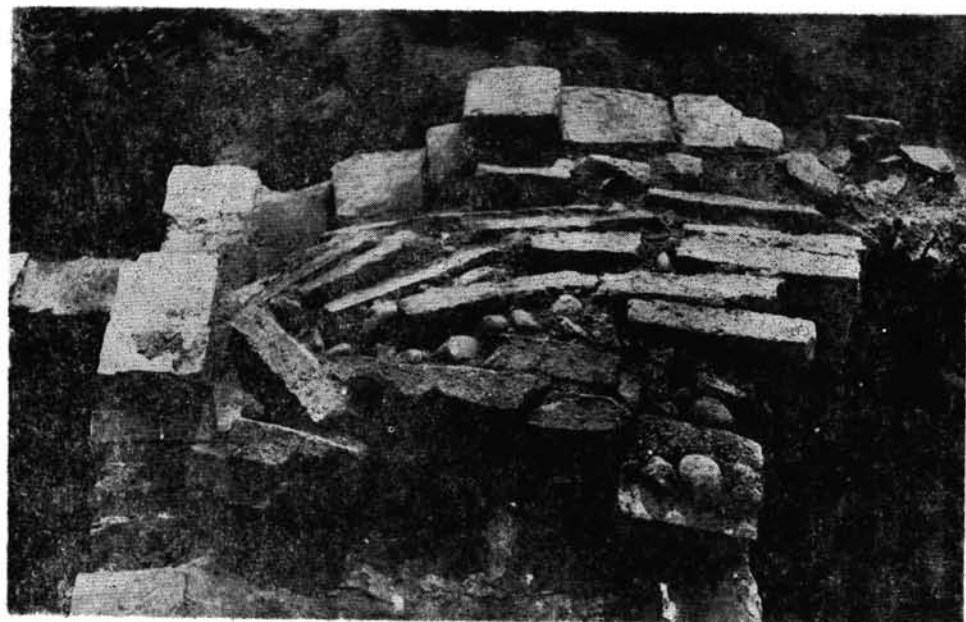
6. kép. A 8. sz. kemence előlnézete



7. kép. A 8. sz. kemence hátnézete

leteken történtek, pontosabban egy korai monostor körül sem került sor ezidáig település feltárására. A téglá népi építészet terén való legkorábbi felhasználására pedig csak ott adódhatott lehetőség, ahol a közelben nagyszabású templom, monostor- vagy esetleg várépítkezés folyt²³.

A fenti gondolatmenetnél azonban úgy tűnik, áthidalhatatlan hiátust jelent a honfoglalástól a XI. század végéig eltelt csaknem két évszázad. Ezért feltétlenül fel kell sorolnunk a téglakemencéink keltezését illetően fennálló bizonytalansági tényezőket:



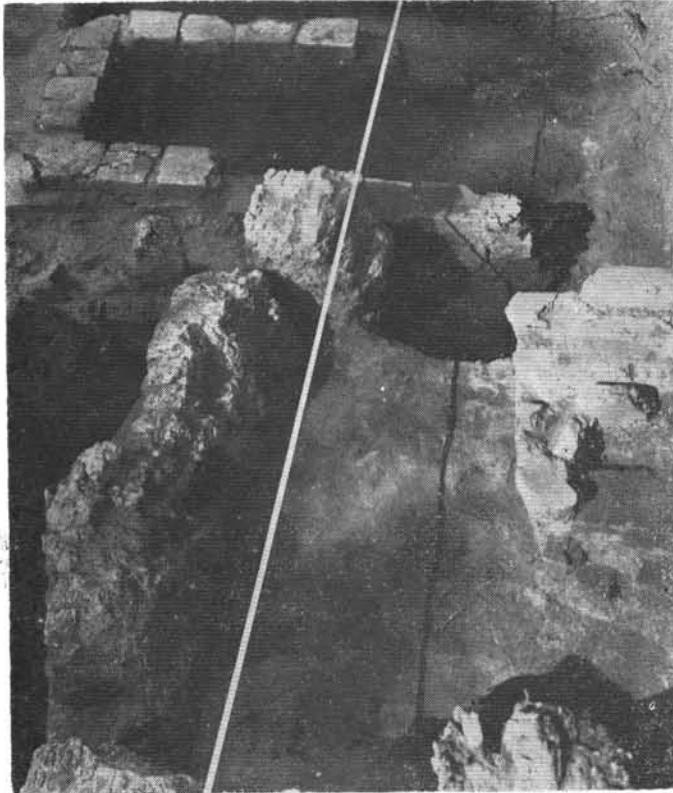
8. kép. A 8. sz. kemence boltozata

1. A téglakemencék esetében azok rétegtani helyzete és leletanyaga sem adott lehetőséget az *építés* idejének pontos meghatározására, jobb esetben (így pl. a 7. sz. és 8. sz. kemencéknél) is csak *pusztulásuk* legkésőbbi lehetséges időpontját tudtuk megadni. Így keltezésük lefelé gyakorlatilag nyitott; vagyis nincs bizonyíték arra nézve, hogy ne épülhettek volna korábban. A leletanyag (különösen a 10. sz. kemencéből előkerült fényezett felületű korsó aljtöredéke és a bordás nyakú korsó nyaktöredéke) korábbi keltezést is megenged (6. tábla 6., 7.). A 8. sz. téglakemencés lakóház leletanyaga ugyancsak a korábbi keltezés mellett szól²⁴.
2. A téglakemencék XI. század végi építését alátámasztani tűnő templom-periodizáció önmagában is hordoz keltezési nehézségeket. A nyolc építési periódus közül nem mindegyik keltezéséhez áll rendelkezésünkre közvetlen adat, különösen nem a legkorábbi periódusokhoz, melyek építési ideje így gyakorlatilag csak logikai

²³ MIKLÓS ZSUZSA a kora-középkori várak vizsgálata során hét várban talált tégláépítkezésre utaló nyomokat. (MIKLÓS ZSUZSA 1985. 147.)

²⁴ Lásd 4. jegyzet.

úton határozható meg²⁵. Ismereteink szerint az első téglalapítkezéssel az ún. Szent Galleni típusú templom esetében számolhatunk, méghozzá a korábban említett keresztelődmedence alapozáson kívül a feltehetően ugyanehhez a periódushoz köthető első kolostorépület pincéjében talált két pillér-alapozás is téglából épült. Mindezek kedvéért azonban nyilván nem égettek volna téglát, ha a templomépítkezéshez nem használták volna fel egyébként is. Így feltételezhetjük, hogy ennek a templomnak a felmenő falai (melyekből sajnos semmi nem maradt meg) legalább részben téglából épültek.



9. kép. A 9/a—b kemence

3. Nincs bizonyíték arra nézve, hogy a korábbi periódusok építésénél ne használhattak volna fel téglát. Még a legkorábbi templom esetében egyedül ismert felmenő falrészlet sem zárja ki, hogy pl. akár vegyes technikával (kő- és téglasorok váltakozásával) is épülhetett a templom.

A fentieket figyelembe véve meg kell állapítanunk, hogy nem tudunk perdöntő bizonyítékokat felhozni arra nézve, hogy a szeri téglakemencék megjelenése feltétlenül időbeli eltérést jelent-e a kő- és agyagkemencékhez viszonyítva, s így korhatá-

²⁵ TROGMAYER OTTÓ 1973/a 3, HORVÁTH FERENC 1974—75/1. 366—367, HORVÁTH FERENC 1978. 165—169, TROGMAYER OTTÓ—ZOMBORI ISTVÁN 1980. 19—21.

rozó szerepet sem tulajdoníthatunk nekik. De ugyanakkor arra nézve sincs perdöntő bizonyítékunk, hogy a legelső megtelepedőkhöz köthessük megépítésüket.

Így a szeri téglakemencék eredetét továbbra is nyitott kérdésnek tartjuk. Felvetjük, hogy a kora középkori magyarság a keletről hozott építési hagyományok, pontosabban egy megszerzett készség (ismeret) birtokában lehetett képes adaptálni egy (egyenlőre ismeretlen területről érkező) új építési módot. Talán nem tévedünk, ha a megtelepedő magyarságot itt érő új impulzusok sorában e kérdésben elsősorban a bizánci építészet hatására gondolunk. A legkorábbi templomhoz köthető több megfigyelés is, melyek arra utalhatnak, hogy különösen itt az Alföld délkeleti területén indokolt a görög térítés hatásával számolnunk²⁶.



10. kép. A 10. sz. kemence

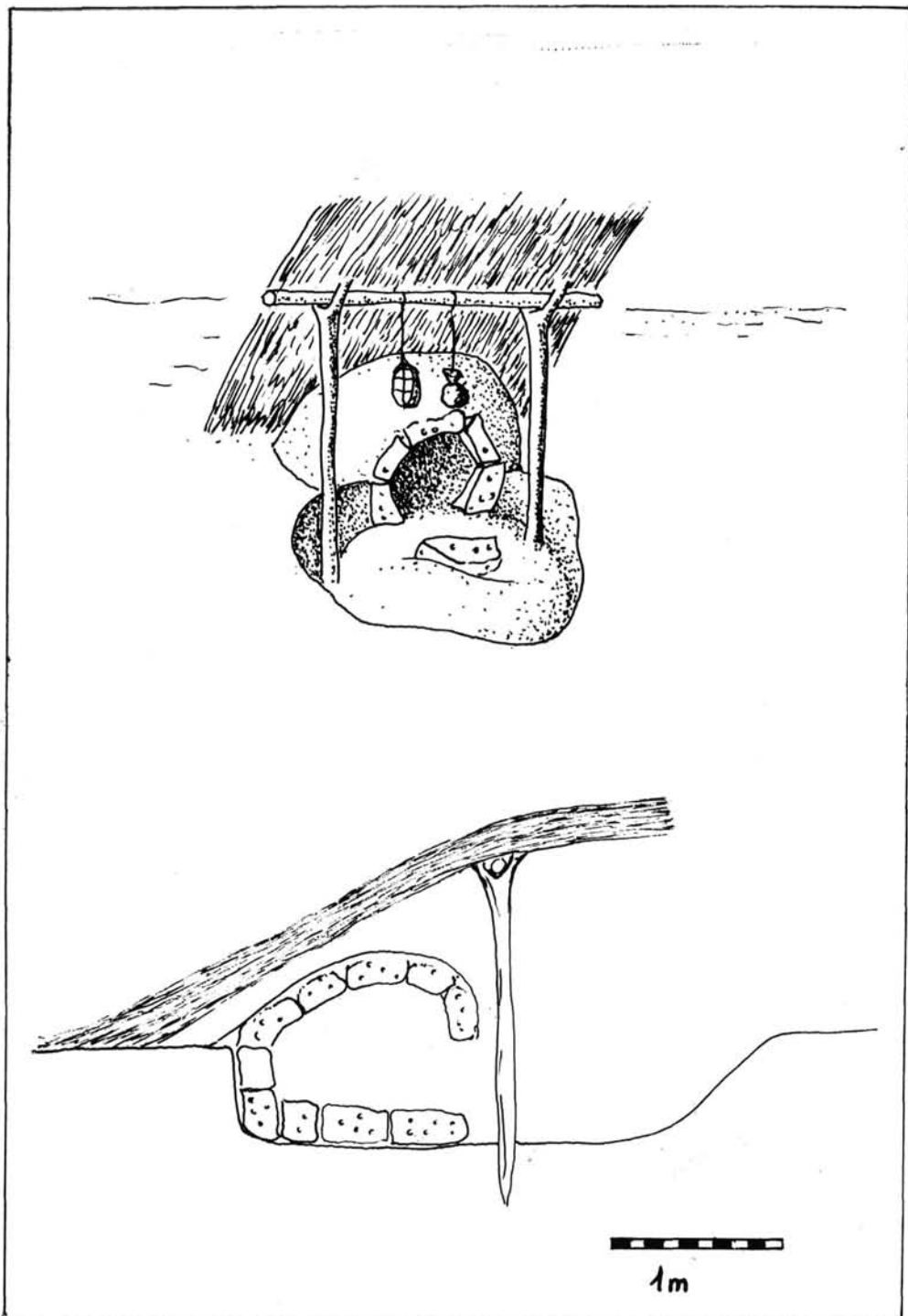
Szerkezet és funkció

Végül a szeri külső kemencék funkciójával kapcsolatban szeretnénk még néhány gondolatot felvázolni. Méri István az Árpád-kori szabadban lévő kemencéket e szempontból két csoportra osztotta:²⁷

1. sütőkemencék: jellemzőjük a szűk szájnylás, a gondosan tapasztott és erősen átégett sütőfelület,
2. füstölők: szájnylásuk teljes szélességében nyitott, aljuk nincs letapasztva és az előtér folytatásaként hátrafelé lejt.

²⁶ A feltárások során került elő bizánci eredetre utaló kőfaragvány és padlótégla is (TROGMAYER OTTÓ 1973/b. 9.), s ugyancsak bizánci hatásra utalhat az első templomperiódusok nagyméretű, téglatest alakú kvadereköveinek töltött falazású technikával való építése.

²⁷ MÉRI ISTVÁN 1963. 273—280.



5. tábla. Földbemélyített füstölőkemence méretarányos, elméleti rekonstrukciója és metszete

Az eddig feltárt 17 lakóházunkból csupán egyben volt a kemence alja sütésre alkalmas módon letapasztva, az összes többi tehát csak fűtésre ill. a téli hidegben főzésre volt alkalmas. Kenyeret ill. kenyérféle lepényt ezek szerint csakis a külső kemencékben süthettek. A külső kemencék közül a 4 egyszerű földbevéajt, ill. két téglá- és egy kőkemence rendelkezett sütésre alkalmas, agyaggal tapasztott sütőfelülettel. (Figyelemre méltó, hogy az e korban általánosnak mondható gyakorlattól eltérően Szeren egyetlen kemence tapasztásában sem találtunk cserépréteget, csak az egyik kemence tapasztása alá helyeztek el állatcsontokat.) Mivel a 9/b jelzésű kőkemencénk tapasztott alja alig volt átégve, ezt a kemencét kizárhatjuk a sütőkemencék sorából. Minden körülményt figyelembe véve a sütőkemence kritériumainak az 1/a—b—c, valamint a 2. sz. és a 9/a jelzésű kemence felel meg.

Az agyagtapasztás nélküli tüzelőterüek közül a 4. sz. kő- és a 7. sz. téglakemence közös jellemzője a szájnnyílásuk előtt kb. 1/2 m-el, kétoldalon jelentkező oszlophely, melynek megfelelőit a Tiszalök-rázómi szabadban lévő füstölőkemencéknél is megtaláljuk²⁸. Bizonyítható tehát, hogy a füstölőkemencék előterét befedték, méghozzá oly módon, hogy a kemence mögött valószínűen a földfelszínre támaszkodó féltetőt nem az előtér elejénél, hanem a szájnnyílás előtt támasztották alá két oszloppal, amelyek így egyúttal a kiáramló füst fölé szánt élelmiszer felfüggesztését biztosító rudat is tarthatták (5. tábla). A külső kemencék más módon való befedésére utaló nyomot viszont egyetlen esetben sem találtunk. Régészetileg ezért nem látjuk alátámasztottnak Méri István rekonstrukcióját a külső kemencék befedésére vonatkozóan,²⁹ ilyen tetőre utaló nyom ásatásokon eddig nem került elő, csak a XIX—XX. századból vannak analógiái.³⁰

A két esetben előforduló, közvetlenül egymás mellé épített téglá- és kőkemencéről jellemzőik alapján feltételezzük, hogy a téglakemencék mindkét esetben sütés, a kőkemencék pedig füstölés célját szolgálhatták. A füstölőkre jellemző, szájnnyílás két oldalán lévő oszlophelyek ismeretének hiányában is erre kell gondolnunk, mivel mindkét téglakemence gondosan tapasztott sütőfelülete igen erősen át volt égve, míg a kőkemencéké csak gyengén, viszont ez utóbbiakban vastag hamuréteg utalt a gyorsan eléggő, jól füstölő, nagy mennyiségű tüzelőanyag elégetésére.

Nem teljesen egyértelmű viszont a 8. sz. téglakemence funkciója. Gondos megépítése, jól tapasztott sütőfelülete ellenére több érv is szól a füstölésre való felhasználása mellett: így pl. az, hogy sütőfelülete csak gyengén, oldalfala és boltozata ezzel szemben erősen át volt égve; magas szájnnyílása, ami sütés esetén hátrányt jelentő hővesztéséget okoz; valamint az előtérében megfigyelt oszlophelyek füstölőkemencékre jellemző elhelyezkedése. Mindenképpen elgondolkodtató, hogy az egyértelműen sütőkemencéknek tartható külső kemencéinknél egy esetben sem találtunk befedésükre utaló nyomot, míg a füstölőknél három esetben is azonos, a fenti módon készített tető létezését feltételezhetjük. Ez alapján úgy gondoljuk, hogy a korai középkorban a külső kemencéket nem minden esetben fedték be, csak ha a funkció is megkövetelte. (Még az utóbbi évszázadból is vannak adatok, melyek szerint a külső kemencékhez nem minden esetben építettek védőtetőt, hanem pl. a lapos tetejű kemencéket télire valamivel — pl. deszkával — letakarták.³¹

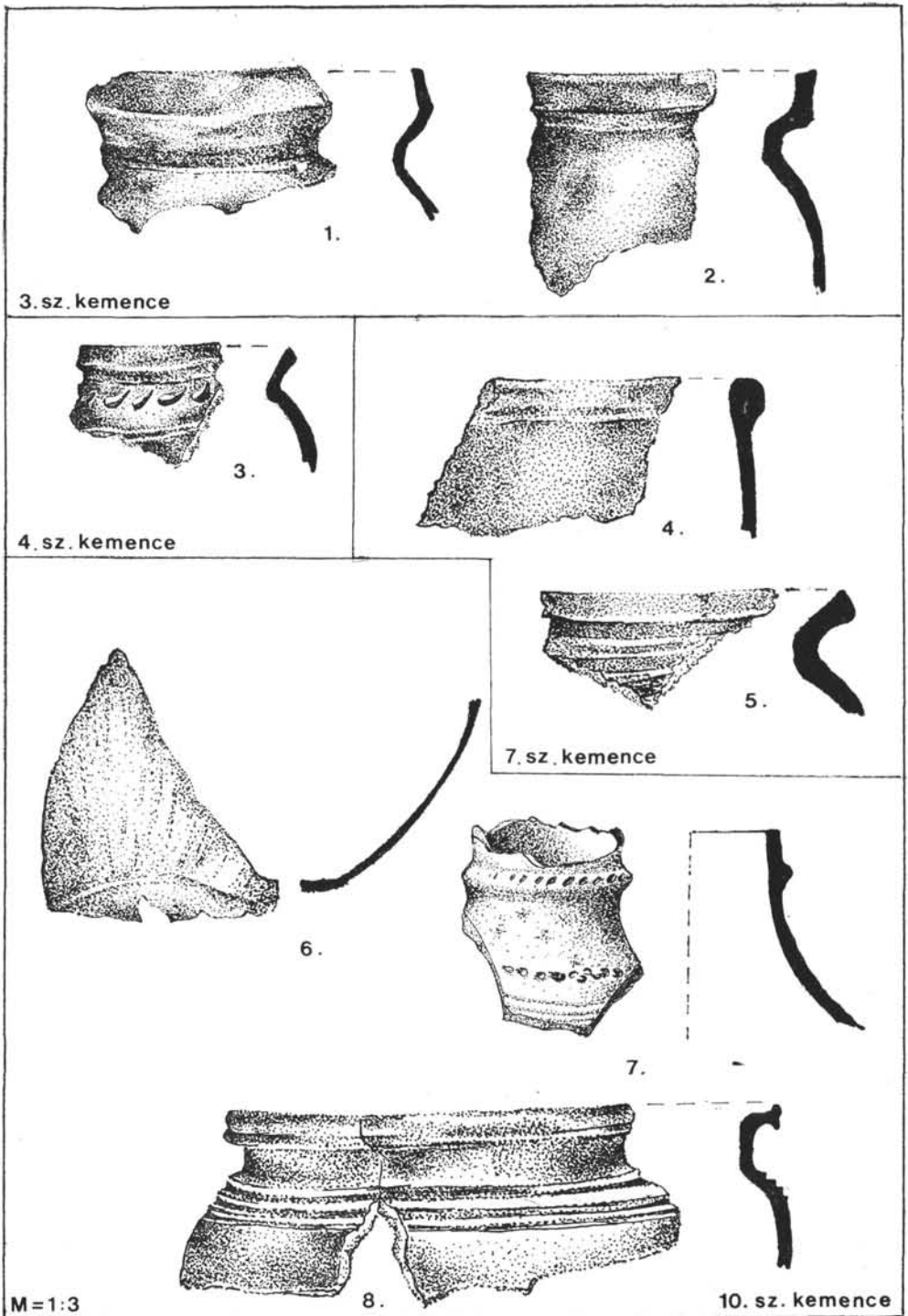
*

²⁸ MÉRİ ISTVÁN 1952. 4. kép C, 1963. 3. kép.

²⁹ MÉRİ ISTVÁN 1969—70. IV. tábla, 81.

³⁰ JUHÁSZ ANTAL 1984. 209, 210, 211. kép.

³¹ SABIÁN TIBOR 1988. 38—40.



6. tábla. A kemenék leletanyaga

Összefoglalva az elhangzottakat elmondhatjuk, hogy a szeri monostor területén a XII. század közepéig virágzó település lakói mind a lakóházaikban lévő, mind pedig külső kemencéik megépítéséhez sokoldalúan hasznosították a templomépítkezésekhez előkészített illetve az elpusztult templomépületekből származó építőanyagokat,³² magasfokú építési szaktudásról téve tanúbizonyságot. Nem zárható ki, hogy a kemenceépítéshez felhasznált építőanyag megválasztásában a környezet kínálta lehetőségek mellett a hosszú ideig továbbélő építési hagyományoknak is nagy szerepe lehetett. Nem ismerjük a területünkön megtelepedő magyarság törzsi-etnikai összetételét, de elképzelhető, hogy az eltérő építőanyagokat felhasználók mögött eltérő hagyományokkal, építési ismeretekkel rendelkező, esetleg más-más mikrokörnyezetből érkező népcsoportokat sejtethetünk.

Más lelőhelyeken folyó feltárások bizonyára még jobban kirajzolják majd azokat az eltéréseket is, amelyek pl. egy-egy nagyszabású monostorépítkezés hatására alakulhattak ki a környező falvak építkezési szokásaiban.

IRODALOM

Bartha Antal

1984 A magyar nép őstörténete. Magyarország története I/1, szerk.: Székely György—Bartha Antal Budapest, 375—574.

Beleckij, V. D.

1959 Zsiliscse Sarkela-Belov Vezsi. MIA 75. Moszkva—Leningrád. 40—134.

Benkő Elek—Uggy István

1984 Székelykeresztúri kályhacsempék. Bukarest.

Béres Mária

1983 Egy kavicsboltozós Árpád-kori téglakemence vizsgálata. MFMÉ 1982/83—1. Szeged, 173—187.

Bóna István

1973 VII. századi avar települések és Árpád-kori magyar falu Dunaújvárosban. Fontes Arch. Hung.

Fodor István

1977 Rappoport, P. A.: Drevnyerusszkoje zsiliscse. Rec., ArchÉrt 104 (1977). 285—288.

1983 Régészeti adalékok lakáskultúránk történetéhez. Népi kultúra—Népi társadalom XIII., Budapest, 81—118.

1985 Árpád-kori külső kemencéink keleti párhuzamairól. Középkori régészetünk újabb eredményei és időszerű feladatai. Budapest, 51—68.

Horváth Ferenc

1976 Szer plébániatemploma és a település középkori története. MFMÉ 1974/75—1. Szeged. 343—374.

1978 Régészeti tanulmányok Csongrád megye középkori történetéhez. Doktori disszertáció, kézirat. Szeged.

Juhász Antal

1984 Szeged környékének településnéprajza és népi építészete. Kandidátusi értekezés, kézirat. Szeged, MFM—NA.

Kovalovszki Júlia

1974 Doboz. RégFüz I. 27. (1974) 71.

Márton Péter

1989 Néhány újabb archeomágneses adat a szekuláris variáció görbéihez. Magyar Geofizika XXX. évf. 1. szám, 26—36.

³² A téglá népi építészeti terén való felhasználására Szeren a későbbi századokból, a mezőváros korából is van adatunk; házon belül és kívül is építenek kemencét téglából még a 14. században is (VÁLYI KATALIN 1989. 1, 2, 3. kép). Ez a tény ugyancsak a kemenceépítés hagyományörző vonására utalhat.

³³ A 6. tábla rajzaiért Molnár Zsuzsának tartozom köszönettel. A tanulmány kéziratát 1988-ban zártam le.

Méri István

- 1952 Beszámoló a Tiszalök-rázompusztai és Túrkevemőrci ásatások eredményeiről. I. ArchÉrt 79 (1952). 49—67.
1963 Árpád-kori szabadban lévő kemencék. ArchÉrt 90 (1963) 273—280.
1964 Árpád-kori népi építkezésünk feltárt emlékei Orosháza határában. RégFüz Ser. II. 12/a, Budapest. 1—75.
1969—70 Árpád-kori falusi gabonaörlő és kenyérsütő berendezések. MMMK, Budapest. 69—84.

Miklós Zsuzsa

- 1985 Árpád-kori (XII—XIV. századi) kisvárák Magyarországon. Középkori régészetünk újabb eredményei és időszerű feladatai. Budapest. 143—158.

Pauler Gyula—Szilágyi Sándor (szerk.)

- 1900 A magyar honfoglalás kútfoi. Budapest.

Sabján Tibor

- 1988 A búbos kemence. Műzsák Közművelődési Kiadó.

Trogmayer Ottó

- 1973/a Szer monostora. Művészet, XIV. évf. 8. szám.

- 1973/b Ond és az utódok. Magyar Hirlap, 1973. IX. 2.

Trogmayer Ottó—Zombori István

- 1980 Szer monostorától Ópusztaszerig. Gyorsuló idő sorozat, Magvető Kiadó, Budapest.

Vályi Katalin

- 1986 Árpád-kori falusi építmények a szeri monostor területéről. ArchÉrt 111 (1986/2). 224—236.

- 1989 14—15. századi falusi építmények Szer mezőváros területéről. Építészet az Alföldön I. Szerk.: Novák László, Selmeczi László. Acta VI, Nagykovács, 79—87.

Zádor Mihály

- 1978 Román építészet. Az építészet története. Középkor. Tankönyvkiadó, Budapest, 237—430.

Aussenöfen an dem frühmittelalterlichen Fundort Szer

Vályi, Katalin

Während den letzten neun Jahren sind auf dem Gebiet des Klosters in Szer zahlreiche Objekte des frühmittelalterlichen Dorfes zum Vorschein gekommen. Jetzt veröffentlichen wir die Untersuchung von zehn Aussenöfen, die wir nach ihrem Baumaterial in drei Gruppen eingeteilt haben.

1. *Die in die Erde hineingewählten Öfen:* Ofengruppe No. 1 und der Ofen No. 2 (T. 1—2.). Merkmale: die Backfläche wurde gelehmt und kräftig durchgebrannt, die Innenhöhe ist niedrig (40—45 cm), die Mundöffnung ist eng ausgestattet. Unter das Lehmen des Ofens No. 2 wurden Tiernochen gelegt. Sie wurden aufgrund der archeomagnetischen Altersbestimmung: der Ofen No. 2 gegen 1050, der No. 1/a gegen 1100 verwendet.
2. *Die in die Erde vertieften Steinöfen:* Öfen No. 4, 5 und 3 (T. 2; 3, 4; T. 3; 5). Merkmale: die in die Erde eingegrabene Grube ohne Bindstoff gebauten Öfen, die aus grösseren und kleineren Steinen bestanden, waren von aussen mit Erde bedeckt. Ihr ohne Lehmen fertiger Feuerraum war mit dicker Aschenschicht abgedeckt. Im Vorraum des Ofens No. 4 haben wir die Spuren der Tragsäulen vom Schutzdach gefunden. (Ihr Alter: 11. Jh; und die erste Hälfte des 12. Jh-s).
3. *Die völlig oder bis zur Hälfte in die Erde vertiefte Ziegelöfen:* Öfen No 7 und No. 8 (T. 3; 7, 8). Die Backsteine wurden in gelben Lehm gestellt. Der Ofen No. 7 besass keinen gelehnten Feuerraum, aber sein Vorraum war bedeckt. Ofen No. 8: In das Gewölbe wurden auch Kieselsteine gemischt, die Backfläche bestand aus einer mit Lehm angeklebten Ziegelreihe, die nicht kräftig durchgebrannt wurde. Aus den zwei Säulenstellen, die sich in den geziegelten Seitenwänden befinden, können wir auf einen gedeckten Vorraum schliessen. Die Mundöffnung ist besonders hoch (70 cm) und ist mit der Höhe des Gewölbes fast gleich. Der Verfall beider Öfen wurde wahrscheinlich durch das in der Mitte des 12. Jh-s darüber gebaute Klostergebäude verursacht. — also ist es zu vermuten, dass sie um Ende des 11. Jh-s und am Anfang des 12. Jh-s verwendet wurden. Sogar zweimal haben wir direkt nebeneinander gebaute Stein- und Ziegelofenpaare (9/a—b, T. 4) gefunden. Die Mundöffnung wurde durch einen späteren Graben zerstört. Beide waren mit angeklebter Backfläche versehen, welche des Steinofens in geringem Masse, aber des Ziegelofens kräftig durchgebrannt war. Ins Gewölbe der Öfen wurden auch Kieselsteine eingebaut. Ihr Alter: Die zweite Hälfte des 11. Jh-s und die erste Hälfte des 12 Jh-s. Jeder behandelte Ofen war in die Erde vertieft und war von den Bewohnern des frühmittelalterlichen Dorfes zu benutzen. Schliesslich erwähnen wir zwei Beispiele für die Aussenöfen, die nicht in die Erde vertieft wurden und deren Zugehörigkeit zum frühen Dorfe auch fraglich ist: der Ofen No. 6 und No. 10. (T. 3. 6; T. 4. 10.).⁵

Auf dem Gebiet des Dorfes in den 11.—12. Jahrhunderten konnten die einfach in die Erde hineingewühlten Aussenöfen und die aus Stein- und Ziegel gebauten teilweise parallel nebeneinander funktionieren. Genauso haben wir auch aus Stein- und Ziegel gefertigte Öfen in den zeitgenössischen, in die Erde vertieften Wohnhäusern.

Die Anwendung der im Karpatenbecken freigelegten Steinöfen ist im allgemeinen für die 10.—11. Jahrhunderte charakteristisch.⁶ Auch das wird von den Forschern betont, dass das Baumaterial der Öfen auch von den Gegebenheiten der Umgebung abhing, und dass es weder das Zeitalter noch das Ethnikum markiert.⁷ Aber auch in solchen Siedlungen, wo ausschliesslich bloss Lehmöfen angewendet wurden, tauchen auch manche Häuser mit Steinöfen ab und zu auf (Doboz⁸, Tiszalök-Rázom⁹), was mit dem verschiedenen Ursprung der Bautraditionen zu erklären ist. Auch darauf weist die Ausgrabung in Dunajváros¹⁰ hin, wo die Avaren im 7. Jh. bloss Steinöfen, später die Ungarn auf demselben Gebiet bloss Lehmöfen gebaut haben.

Der Verbrauch vom Ziegel als Baumaterial ist in der Volksarchitektur im Frühmittelalter kaum bekannt¹¹⁻¹³. Wir nehmen an, dass die Öfen in Szer aus den Ziegeln, die zum Klosterbau angefertigt und dabei nicht verwendet wurden, gebaut wurden. Aus der Kirche, dem sogenannten Typ St. Gallen, vom Ende des 11. Jh-s verfügen wir über Angabe vom frühesten Verbrauch an Ziegel¹⁴⁻¹⁵.

Wir nehmen an, dass die landnehmenden Ungarn der Kenntnisse der Bauweise vom Ziegel schon vom Osten¹⁷ mitgebracht haben, wo sie die Angelegenheit, sie kennenzulernen, einerseits im Reich der Kasaren¹⁸⁻¹⁹, andererseits in den Zentren der ostslavischen Staaten²⁰⁻²¹, hatten. István Fodor bewies den ostslavischen Ursprung unserer Öfen in der Arpadenzeit und die Vermittlerrolle der Saltovo Kultur auf dem Dongebiet bei der Erkennung des Haustyps und der Öfen der Slaven²² überzeugend. Aufgrund des oben Gesagten vertreten wir die Meinung, dass den Ursprung unserer Backsteinöfen auf einem anderen Gebiet oder in einem anderen Zeitalter zu suchen unbegründet wäre. Es ist nicht sicher, dass ein Hiatus in dem Ziegelbau in Szer von der Landnahme bis zum Ende des 11. Jh-s zu sehen ist:

1. Die Alterbestimmung unserer Backsteinöfen ist in der Zeit zurückgehend praktisch geöffnet — sie könnten auch früher gebaut wurden!
2. Wir haben keinen Beweis dafür, dass in den früheren Kirchenperioden kein Ziegel verbraucht wurde.

Als Möglichkeit weisen wir darauf hin, dass das frühmittelalterliche ungarische Volk im Besitz der vom Osten mitgebrachten Bautradition imstande war, eine — vielleicht aus dem Gebiet des Byzantinischen Reiches stammende — neue Bauweise zu adaptieren. Einige Bemerkungen, die mit der frühesten Kirche in Beziehung stehen,²⁶ deuten darauf hin, dass wir besonders hier, auf dem südöstlichen Gebiet der Tiefebene mit dem Einfluss der griechischen Bekehrung zu rechnen haben.

Struktur und Funktion

István Méri ordnete die Öfen aus der Arpadenzeit ihrer Funktion nach in zwei Gruppen ein: Backöfen und Rauchfässer²⁷. Den Kriterien des Backofens entsprechen unter unseren Aussenöfen der 1/a—b—c, der No. 2 und der No. 9/a. Unter unseren Rauchfässern zeigen die zwei Säulenstellen vor den Öfen No. 4 und No. 7 (deren Äquivalenten auch in Tiszalök-Rázom zu finden sind)²⁸ die Deckungsweise des Vorrums (T. 5).

Im Falle des eng nebeneinander gebauten Stein- und Ziegelofenpaares sind die Funktionsteilung vorzufinden: der Ziegelofen diente wahrscheinlich zum Backen und der Steinofen zur Räucherung. Wir nehmen an, dass der Vorraum der Aussenöfen im Frühmittelalter nicht in jedem Falle gedeckt war, nur wenn es auch funktionell erfordert wurde (z. B. die Aufhängung der Lebensmittel, die für Räucherung bestimmt waren).

Zusammenfassend: Bei der Wahl des zum Ofenbau verbrauchten Baumaterials konnten auch die bis langer Zeit weiterlebenden Bautraditionen neben den umgebungsbestimmten Möglichkeiten eine grosse Rolle spielen. Wir kennen die Stammes- und ethnische Zusammensetzung der sich auf unserem Gebiet niederlassenden Ungarn, nicht aber es ist vorzustellen, dass hinter den verschiedenen Baumaterial Verbrauchern solche Volksgruppen, die über differenten Bautraditionen verfügten und die vielleicht aus verschiedener Mikroumgebung ankamen, zu vermuten sind.